T2030 3
TW: G. 142

BEKNOPTE BESCHRIJVING

VAN DEN

Aziatischen Braakloop

(*Cholera Asiatica*),

IN DESZELFS VERSCHIJNSELEN, KENTEEKENEN, OORZAKEN, ONDERSCHEIDENE VORMEN, EN GENEESKUNDIGE BEHANDELING; INZONDERHEID TEN NUTTE DER HEELMEESTERS TEN PLATTEN LANDE.

DOOR

A. MOLL,

Med. Doct.,

President der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Gelderland.

TE ARNHEM, BIJ
D. K. MULLER & COMP.
1832.

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.
Verwijderd K. B.

Gedrukt bij C. A. THIEME te *Arnhem*.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

VOORBERIGT.

Te schrijven over eene ziekte, welke men zelf nog niet heeft kunnen waarnemen en waarvan eene menigte beschrijvingen door de geleerdste en beroemdste mannen, die dezelve werkelijk waarnamen, bestaan, —

dit schijnt in der daad hoogst vermetel, en ik zelf zoude mij schier geneigd vinden, zoodanigen Schrijver van waanwijsheid te verdenken.

Intusschen krijgt de zaak eene andere gedaante, wanneer wij ons oog vestigen op het gedeelte van het Geneeskundige publiek, hetwelk met die beschrijvingen en waarnemingen van wezenlijk ervarene mannen, in onderscheidene talen, volledig bekend kan worden en, daarentegen, op dat gedeelte van ditzelfde publiek, hetwelk die, altoos grootstendeels, moet ontberen. Buiten letterkundige betrekkingen en verkeer met kundige ambtgenooten; veelal beroofd van de kennis van vreemde talen; niet zelden, door schrale verdiensten, verstoken van de gelegenheid, om zich vele, en daaronder voor

hen te kostbare, geschriften over eenige bepaalde ziekte, aan te schaffen, ziet menig ijverig platte-lands-heelmeester verlangend uit naar een kosteloos en beknopt hulpmiddel, om aan zijne weetgierigheid te voldoen en hem ten leiddraad te strekken bij het voorkomen van zoodanige ziekte. Met betrekking tot den ook op onzen vaderlandschen grond uitgebrokenen Aziatischen Braakloop, welke almede ons Gewest blijft bedreigen, meende ik aan dit, door sommigen aan mij bij herhaling geuit, verlangen, uit hoofde mijner openbare betrekking in deze Provincie, te moeten voldoen, en uit dit oogpunt alléén wensch ik deze mijne Beschrijving des Aziatischen Braakloops beoordeeld te zien.

Zelf deze geduchte ziekte nimmer hebben-

de waargenomen, *heb ik* voormelde *Beschrijving hoofdzakelijk gebouwd op het* Algemeen Rapport der Commissie, *van Gouvernementswege benoemd geweest zijnde tot onderzoek van den Aziatischen Braakloop* in locis. *Ik heb dit* Rapport *in alle deelen ten grondslag genomen*, *naar mijn onderwerpelijk doel gewijzigd en*, *met in het oog houding van buitenlandsche schrijvers over dezelfde zaak*, *bestendiglijk*, *bij verkorting*, *gevolgd*; *somwijlen*, *voornamelijk wat kenteekenen en lijk-opening aanging*, *woordelijk daaruit overgenomen. Hadde ik dat* Rapport *in aller handen gekend*, *ik hadde mijne pen laten rusten*; *maar het tegendeel was mij gebleken. En*, *wat konde mij beter ten grondslag dienen*, *dan ditzelfde* Rapport, *hetwelk den stempel draagt van groote kun-*

de en juist oordeel, daarbij groote duidelijkheid en zaakrijke beknoptheid parende aan echt-Nederlandsche degelijkheid, vol van overtuiging zonder eigenwaan, en hetwelk van alles, wat ik sedert een jaar over den Aziatischen Braakloop heb moeten lezen (en dit is niet weinig), aan mijne wenschen ter volledige kennis van wel aaneengeschakelde zaken het meest konde voldoen. Ik heb alleenlijk gemeend, de door de Commissie aangenomene benamingen voor de verschillende vormen dezer moorddadige ziekte eenigermate te moeten veranderen. Voor den eersten *vorm heb ik die van* Cholerine, *reeds elders vrij algemeen in zwang, gekozen, als welke mij niet ongepast voorkwam voor een minder uitgedrukt beeld der kwaal, terwijl de benaming van* Diar-

rhaea cholerica, *welke de Commissie bezigt, mij toescheen, de eigenschap van* b u i k-l o o p *bij de andere vormen, ten onregte, als het ware uit te sluiten. Even zoo heb ik mijn zegel niet kunnen hechten aan de benaming van* Cholera erethica, *door de Commissie aan den* t w e e d e n *vorm gegeven, vermits ik in dien vorm, als zoodanig, wel verschijnselen van terugwerking* (reactie), *wel neiging tot, doch geenszins werkelijk bestaande* o v e r p r i k k e l i n g (erethismus) *konde opsporen, weshalve ik denzelven, als het volledig uitgedrukte beeld des ontwikkelden Braakloops, als zoodanig, liever* C h o l e r a c o m p l e t a *genoemd zag. Trouwens, men weet, hoe min juist gekozene benamingen, bij min oordeelkundige personen, dikwijls aanleiding geven tot verwar-*

ring van zaken. De benaming der Commissie voor den d e r d e n *vorm heb ik gemeend te kunnen behouden.*

Het aangevangen twistgeding over de al- of niet - besmettelijkheid der onderhavige ziekte heb ik te naauwer nood durven beroeren. Tot dus verre ben ik in deze geen Contagionist, *hoezeer ik eene verhoogde* miasmatische infectie *ter plaatse, waar de ziekte zich opdoet en gaat heerschen, niet zoude durven ontkennen. Maar ondervinding kan welligt mijne meening te dezen opzigte nog verandering doen ondergaan, en ik zeg derhalve voor als nog hieromtrent:*

« Non nostrum — — tantas componere lites !"

Mag mijne welgemeende poging in de uitgave van dit, als het ware, gewijzigde uittreksel van het meergemelde Rapport *eenig*

wezenlijk nut aanbrengen en de kennis ter behandeling der gevreesde ziekte meer algemeen maken, zoo zal ik rijkelijk beloond zijn voor de daaraan bestede oogenblikken, steelswijze onttrokken aan veelvuldige ambts- en beroeps-bezigheden.

DE SCHRIJVER.

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over den Aziatischen Braakloop, in het algemeen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over den Aziatischen Braakloop, in deszelfs onderscheidene vormen.

I. Over de *Cholerine.*

II. Over den volledig-ontwikkelden Braakloop (*Cholera completa*).

III. Over den Braakloop, met verlamming (*Cholera paralytica*).

DERDE HOOFDSTUK.

Over de behandeling van het tijdperk der weder-herstelling, de na-ziekten enz.

Qui bene distinguit, bene docet.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over den Aziatischen Braakloop, in het algemeen.

De Aziatische Braakloop (*Cholera-morbus; Ch. epidemica; Ch. Orientalis; Ch. Aziatica*) is eene ziekte, vroeger als lands-ziekte (*endemisch*) in *Indië*, sedert ruim 15 jaren over het grootste gedeelte van *Azië* en *Europa* schier algemeen (*epidemisch*) heerschende. Hij tast de levens-verrigtingen met ongeloofelijke snelheid aan en voert zijne slagtoffers, dan eens plotselijk, dan weder, en dat wel het meest, na eenige voorafgegane, elkander doorgaans zeer spoedig en met hevigheid opvolgende,

ziekte-verschijnselen en toevallen, ten grave, zoodanig, dat er zich geene waarneembare tijdperken in plegen op te doen.

Wezen der ziekte.

De voornaamste Geneeskundigen nemen aan, dat de A. Braakloop zijne oorspronkelijke zitplaats hebbe in het zenuw-stelsel en veroorzaakt wordt door eene verlamming deszelven en wel inzonderheid van het zenuwvlecht-stelsel van den onderbuik. Zij beschouwen dan ook daarom de blijkbare storenissen in het bloedvaat-stelsel bij denzelven, ook blootelijk als de onvermijdelijke gevolgen eener zoo veruitgestrekte en hevige storenis in het zenuw-stelsel. De ondervinding schijnt dit gevoelen meer en meer aannemelijk te maken.

Oorzaken der ziekte.

Als verwijdere oorzaak van den Aziatischen Braakloop mogen worden aangenomen: eene eigenaardige plaatselijke verandering in de

dampkrings-lucht, begunstigd door nadeelige, als, moerassige, waterige ligging, vochtigheid van den grond enz., waardoor eene algemeene verzwakking van het zenuwstelsel, inzonderheid van het zenuw-vlechtstelsel van den onderbuik geboren wordt, welke eene buitengemeene geneigdheid tot allerleie *gastrische* aandoeningen en ongesteldheden te weeg brengt, en alzoo, eindelijk, eene voorbeschiktheid (*praedispositio*) tot den ontvangst van het in den dampkring gevormde *cholerische miasma* doet plaats grijpen, welke, bij de minste gelegenheids-oorzaak, de ziekte zelve doet uitbarsten. Of zich in de lijders een ware overdraagbare smetstof (*contagium*) ontwikkele, of zulks altijd of slechts onder sommige omstandigheden geschiede, is nog onbeslist gebleven.

Onder de het ligchaam allengs tot de ontwikkeling des A. Braakloops voorbeschikkende oorzaken behooren vooral geteld te worden: eene ongebondene leefwijze, misbruik van sterken drank, ter neder drukkende gemoeds-aandoeningen.

Als gelegenheids-oorzaken (*causae*

occasionales) komen voornamelijk in aanmerking: blootstelling aan koude en vochtigheid, vooral na verhitting en in den ochtend, den avond, en den nacht; verkouding van buik en voeten; verkoelend eten en drinken; dronkenschap en andere misslagen in den leefregel; ongebondenheid en onmatigheid in alle zingenot; hevige gemoeds-bewegingen.

Erkenning der ziekte.

(*Diagnosis*).

De Aziatische Braakloop kan, ten gevolge van gelijksoortige of gelijkschijnende toevallen, vooral bij den aanvang eener *epidemie*, al ligt met andere ziekten worden verward, en wel inzonderheid met den *sporadischen* Braakloop of het Bord. Intusschen onderscheidt hij zich voornamelijk door de navolgende karakteristieke teekenen, te weten: door de kleurloosheid des uitgebraakten vochts en der stoelgangen; door het ophouden der pis-loozing; door de heeschheid der stem; door de slechts zelden beslagene tong;

door de gemakkelijkheid, waarmede braking en afgang plaats grijpen; door de afwezendheid van gal in de naar boven en beneden ontlaste stoffen; door het somtijds geheel afwezend-zijn of de slechts geringe hoeveelheid der ontlastingen, en nogtans plaats vindende buitengemeene uitputting van krachten, ingevallen eigenaardig, meer dan *Hippocratisch*, aangezigt; door het niet-ophouden der ziekte met de ontlastingen tevens, maar, in tegendeel, door verergering, wanneer deze óf geheel ontbreken óf plotselijk ophouden; eindelijk, door de verschijnselen, welke de lijken opleveren.

Voorzegging.

(*Prognosis*).

Dezelve is, in het algemeen, hoogst ongunstig, doch wordt gewijzigd door den graad van hevigheid en den verschillenden vorm, dien de ziekte aanneemt. De A. Braakloop rukt doorgaans omstreeks de helft der door hem aangetaste lijders weg. Hij is hoogst bedenkelijk voor zwaarlijvige,

forsche, tot beroerten geneigde, aamborstige, kwaadsappige, met zwakheid of *organische* gebreken der buiks-ingewanden behebte personen; voor lieden, die angstig en bevreesd van aard zijn. Hij voorspelt eenen bijna zekeren dood aan hen, die zich in dronkenschap te buiten gaan, een ongebonden leven leiden, door hevige gemoedsaandoeningen geschokt worden. Hij tast doorgaans meer mannen aan, dan vrouwen, doch is gevaarlijker, vooral voor zwangere en zogende: een gunstig verschijnsel is veelal de miskraam, een ongunstig het ophouden der maandstonden, gedurende deszelfs verloop. Hij is het doodelijkst voor ouden van jaren en kinderen, ofschoon hij, bij voorkeur, personen van middelbaren leeftijd overvalt. Tijdige en doelmatige hulp wordt tot eene eenigzins gunstige voorspelling onvermijdelijk gevorderd.

Verloop en uitgang der ziekte.

De Aziatische Braakloop gaat, naar gelang van zijnen meer of min gunstigen vorm, de natuur des lijders en andere

omstandigheden, nu eens spoedig in den dood, dan weder spoedig ter genezing over. Hij gaat evenwel ook niet zelden over in eenige andere ziekte, als: in bloed-ophoopingen naar de ingewanden van den buik en het hoofd, zeldzamer naar die der borstholte. Meestal behouden de lijders, nog verscheidene dagen na hunne herstelling, zekere eigenaardige gelaatstrekken en een overblijfsel van de blaauwe kringen om de oogen, heeschheid, zwakte, vooral in de spieren der benedenste ledematen. Overgang tot gezondheid door scheiding (*crisis*) schijnt niet te zijn waargenomen.

Ook de duur der ziekte, doorgaans kortstondig, hangt grootendeels af van derzelver vorm en den eigendommelijken toestand des aangetasten voorwerps.

Voorbehoedende behandeling.

Dezelve bestaat eeniglijk in het, zoo veel mogelijk, verminderen der voorbeschiktheid (*praedispositio*) en vermijden der gelegenheids-oorzaken (*causae occasionales*). Daartoe worden

hoofdzakelijk vereischt: reinheid, luchtigheid en droogte der woningen, zindelijkheid des ligchaams, eene warme kleeding, vooral van buik en voeten, vermijding van ontijdige verkoeling, inzonderheid bij ochtend, bij avond en bij nacht, matigheid in het gebruik van spijs en drank, met vermijding van veelvuldig genot van visch, vruchten, groenten, vooral van waterachtige, verkoelende, onrijpe, van oud gezouten of gedroogd, en vooral van bedorven, visch of vleesch; bovenal van misbruik van sterken drank; desgelijks vermijding van versch en zuur bier, jonge zure wijnen, koud water, koude wei of karnemelk en wat dies meer zij; verder vermijding van te sterke inspanningen van ligchaam of ziel, van hevige gemoeds-aandoeningen, als: angst, vrees, toorn enz.

Specifieke voorbehoed-middelen tegen den A. Braakloop zijn tot dus verre niet ontdekt geworden en zullen vermoedelijk nimmer worden uitgevonden, dan in het brein van bekrompene zielen of gewetenlooze winzuchtigen, tot groot nadeel der ligtgeloovigen, met wien zij reeds te veel een

gemakkelijk, doch schandelijk spel dreven.

Ziekte-behandeling.

De algemeene behandeling van den A. Braakloop moet ten doel hebben, de oorspronkelijke ziekelijke aandoening of verandering, welke, door de werking van het *cholerische miasma*, op het zenuw-stelsel, en wel inzonderheid op het zenuwvlecht-stelsel van den onderbuik, heeft plaats gegrepen, zoo dra doenlijk, tegen te gaan, ten einde daardoor, zoo mogelijk, de verdere ontwikkeling der ziekte te voorkomen en de gezondheid te herstellen. De hoofd-aanwijzing (*indicatio primaria*) bestaat derhalve in de terugbrenging der afwijking van gezegd zenuwstelsel tot de regelmaat. Heeft intusschen de ziekte reeds eenigen meerderen voortgang gemaakt, zoo behoort men te trachten, de gevaardreigende toevallen (*symptomata*) als: bovenmatige ontlastingen, hevige krampen enz., tot bedaren te brengen en te verwijderen, en de gezon-

kene krachten van de werktuigen van den bloeds-omloop en der ademhaling op te wekken (*indicatio symptomatica*).

Deze aanwijzingen (*indicatiën*) behooren inmiddels verschillende wijzigingen te ondergaan, naar gelang van den vorm, dien de ziekte heeft aangenomen en het voorwerp, hetwelk zij aantast.

Lijkopeningen.

De lijken der aan den Aziatischen Braakloop gestorvenen gaan niet buitengemeen spoedig in rotting over zoo min, als zij eenigen eigenaardigen reuk van zich geven. Daarentegen doet zich de stijfheid reeds zeer spoedig op.

Men vindt bij deze lijken het hoofd achterover getrokken, den hals vooruitstekende, de beneden-armen gebogen, de vingers zamengetrokken, de voeten en teenen uitgestrekt, de handen, voeten en nagels blaauw van kleur, de huid aan vingeren en teenen gerimpeld, de ledematen zeer stijf, de tweehoofdige arm- en de kuit-spieren dikwerf als harde ballen, de oogleden open

en met een' blaauwen kring, de oogen zeer diep in derzelver holten gezonken, meestal naar boven gerigt, het horenvlies gewelfd en doorschijnende, het aangezigt loodkleurig en ingevallen, met uitstekende juk-beenderen en kaken, den neus spits, den mond half geopend, de kin vooruitstekende, de ooren paarsch, de zijden van den hals loodkleurig, den romp bleek, behalve den rug, die gemeenlijk purperrood is, de spieren, over het geheel, vast en van eene gezonde roode kleur.

Schedel-holte. — Bij het wegnemen der hersenpan vindt men derzelver binnenste oppervlakte meestal donker-rood of purperkleurig, de vaten van het harde hersenvlies, alsmede de aderlijke boezems, zeer sterk met zwart bloed gevuld, en in de laatstgenoemde somwijlen polijpaardige weefsels; het spinnewebs-vlies meestal verdikt en ondoorschijnende; tusschen dit en het weeke hersenvlies schier altijd eene aanzienlijke hoeveelheid weiachtig vocht; de vaten van laatstgemeld vlies meestal met donker bloed sterk opgezet; in de hersen-holten veeltijds eene aanmerkelijke hoeveelheid

weivocht; de ader-vlechten meestal helder rood; de zelfstandigheid der hersenen doorgaans natuurlijk, terwijl, bij het doorsnijden derzelve, en inzonderheid der kleine hersenen, de doorgesnedene oppervlakte zich glinsterend en eenigzins vochtig vertoont en men hier en daar donkere bloedstippen ziet te voorschijn treden.

Ruggegraats-holte. — De ligchamen der wervelen zijn meestal zeer bloedrijk, de vaten van de *dura* en *pia mater* met bloed gevuld; tusschen dezelve vindt men dikwijls eene aanzienlijke hoeveelheid weivocht; de zelfstandigheid van de *medulla oblongata* is vooral meer vast, die van het ruggemerg meestal natuurlijk, somtijds in de nabijheid van de *cauda equina* rood van kleur: bij een jong voorwerp van 12 jaren vond men het geheele hals- en bovenste rug-gedeelte breiachtig week.

Aan den hals. — De krop-slagaderen bevatteden meestal een teerachtig bloed, zoo als ook de halsaderen; in enkele gevallen evenwel waren deze vaten bloedeloos. Men verhaalt, meermalen in de *vena jugularis* kleine luchtblaasjes waargenomen te

hebben; de *nervus vagus* en *recurrens*; alsmede de zenuwknoopen van den hals waren natuurlijk; het slijmvlies van het strottenhoofd en van de luchtpijp deed zich in enkele gevallen een weinig rood voor.

Borst-holte. — Het ribben-vlies natuurlijk; de longen te zamen gevallen en niet veel, doch teerachtig bloed bevattende, veelal aan de voorste oppervlakte *emphysemateus*; het *pericardium* gezond, weinig vocht inhoudende; het hart week, fletsch en uitgezet, de vaten van hetzelve met een donkerkleurig bloed gevuld; de holligheden, voornamelijk de regter, door een deels geronnen, deels vloeibaar bloed, sterk uitgezet. Somtijds heeft men op dit bloed vet-oogen waargenomen. Veelmalen werden, zoo in de *auriculae* als *sinus*, aanmerkelijke polyp-aardige vergroeijingen aangetroffen, welke zich dan eens los in dezelve bevonden, dan eens zeer vast met de wanden van het hart verbonden waren en zich van daar tot eenen aanzienlijken afstand in de long-slagaderen of in de groote slag-ader uitstrekten; het bloed *reägeerde* zwak *alcalisch*.

Buik-holte. — Het buikvlies, net, en

darmscheil zijn meestal natuurlijk, met uitzondering van de uitzetting der bloedvaten in de beide laatsten; de maag, bijzonder derzelver regter gedeelte, dringt zich meer dan gewoonlijk naar voren; de kleur van derzelver oppervlakte is meestal natuurlijk: na het terugslaan van het net, vindt men de kleur van de dunne darmen rooder dan gewoonlijk, die der dikke darmen graauwachtig rood; de ligging van de ingewanden is natuurlijk. De maag bevat meestal eene groote hoeveelheid, naar rijstwater gelijkend, reukeloos vocht; in de dunne darmen is deze vloeistof gemeenlijk dikker, doch vooral in de dikke darmen, alwaar men niet zelden eene graauwe bruine chocolaadkleurige of bloederige stof aantreft: eene vermenging met gal of eigenlijke drekstoffen neemt men zeer zelden in de darmen waar. Deze in de maag en in de darmen bevatte stof doet, bij het onderzoek met lakmoes-papier, eene zure hoedanigheid kennen.

Het slijmvlies van de maag is meestal met roode vlekken bezet, vooral aan den kleinen boog en in den omtrek van de regter maag-

opening; veelal is dit vlies week, en laat hetzelve zich gemakkelijk van de overige vliezen afzonderen; in den twaalfvingerigen darm zijn de Brunnersche klieren veelal sterk ontwikkeld; het slijmvlies der dunne darmen, vooral van het *ileum*, vertoont hier en daar roode vlekken; in enkele gevallen is hetzelve gelijkmatig rood en week.

De Peijersche klieren leveren verscheidene grootere en kleinere langwerpige, naar de lengte der darmen zich uitstrekkende, verhevenheden op; deze bevinden zich uitsluitend aan dat gedeelte der darmen, hetwelk tegenovergesteld is aan de aanhechting van het darmscheil, en zijn in het bovenste gedeelte der dunne darmen kleiner dan in het benedenste, alwaar zij dikwijls de lengte van eenige duimen hebben; daar, waar zich deze verhevenheden bevinden, zijn de *valvulae conniventes* als uitgewischt.

Het slijmvlies der dikke darmen is dikwijls donkerrood van kleur, vooral wanneer bloedige stoelgangen waren voorafgegaan; de lever is bleeker dan gewoonlijk, vast van zelfstandigheid en meestal minder bloedrijk; de galblaas is sterk opgevuld met eene taai-

je, donkere, somtijds naar inkt gelijkende gal; de milt en alvleesch-klier zijn natuurlijk, de nieren niet zeer bloedrijk; in het nierbekken is meestal eene witte slijmachtige vloeistof, hoedanige men ook in de pisblaas aantreft; deze vloeistof kleurt lakmoes-papier rood: de pisblaas is zeer sterk te zamen getrokken, op het gevoel hard, en bevat geene pis. In weinige gevallen was de *plexus solaris* een weinig rood; de groote slagader, alsmede de holle ader bevatten gemeenlijk een vloeibaar teerachtig bloed: bij sommige lijken meent men zelfs tot eenige uren na den dood krampachtige trekkingen der ledematen, alsmede van de borstspieren, waargenomen te hebben. Bij een lijk van een reeds in jaren gevorderd man, zag men de *genitalia* met *semen* bevochtigd; men verhaalt, de ontlasting van hetzelve, kort vóór den dood, meermalen waargenomen te hebben: ook bij de lijken van aan de *cholera* overledene vrouwen meenden sommigen eene groote hoeveelheid slijm in de *vagina* te hebben aangetroffen.

Bij lijken van aan den opvolgenden *typhus cholericus* overledenen, treedt de

stijfheid na den dood niet zoo spoedig te voorschijn en zijn de ledematen minder te zamen getrokken: de slagaderen zijn ledig, en het bloed is minder donker van kleur; de aderlijke vaten van het hoofd zijn sterk met bloed opgevuld; bijzonder die van den *pons Varolii* en van het verlengde merg; dikwijls neemt men eene zeer vaste vereeniging of aaneengroeijing waar tusschen de *dura mater* en het *cranium*, vooral langs den loop en ter zijde van den *sinus longitudinalis*; tusschen de *pia meninx* en de *arachnoidea* bevindt zich meestal een weiachtig vocht, zoo wel over de oppervlakte der hersenen, als langs het ruggemerg: de *ventriculi cerebri* bevatten eene groote hoeveelheid meestal helder vocht; in enkele gevallen werd dit vocht troebel, ook wel bloedig, gezien.

De maag bevat het gebruikte, en de in de darmen bevatte stof is door de bijmenging van gal gekleurd en heeft een' *faeculenten* reuk; de Peijersche klieren zijn minder ontwikkeld; de galblaas is minder sterk door gal uitgezet, en deze dunner en minder donker van kleur; bij één voor-

werp vonden wij de galblaas zeer sterk door eene volkomen aan eiwit gelijkende stof gevuld: in het nier-bekken doet zich de witte slijmachtige stof niet op, welke bij de lijken der in den *cholera*-aanval overledenen aanwezig is; de blaas is minder te zamen getrokken en bevat pis.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over den Aziatischen Braakloop, in deszelfs onderscheidene vormen.

De Aziatische Braakloop komt in onderscheidene vormen voor, van te meer belang, naar mate door deze vormen de vereischte geneeskundige behandeling aanmerkelijk wordt gewijzigd.

Als hoofd-vormen deszelven worden, op goede gronden, aangenomen:

I. De Cholerine;

II. De volledig-ontwikkelde Braakloop (*Cholera completa*);

III. De *Cholera*, met verlamming (*Cholera paralytica*).

De beide eerste vormen worden doorgaans van voorboden voorafgegaan; zelden de laatste, welke meestentijd plotselijk te voorschijn treedt.

Voorboden.

Deze bestaan gemeenlijk in: slapeloosheid, spoedige afgematheid, loomheid, drukking of pijnlijkheid of gevoel van volheid of ook wel, in tegendeel, van ledigheid in de maag-streek, zoogenaamde flaauwhartigheid, verminderden eetlust, rommelingen in den buik, opgezetheid van winden, vermeerderden stoelgang, buikloop, duizeligheid, trilling en trekking in de kuit-spieren.

Deze voorboden gaan dikwerf weken, ja maanden lang, vrij algemeen, aan de uitbarsting eener *epidemie* des A. Braakloops vooraf en vorderen de aandacht der Geneeskundigen reeds voorloopig in de hoogste mate, nademaal zij moeten beschouwd worden als zoo vele blijken e ener bereids

algemeen, in meerdere of mindere mate; bestaande voorbeschiktheid (*praedispositio*) tot den A. Braakloop zelven, welke, zoo veel mogelijk, moet worden verminderd of weggenomen.

Deze voorboden vertoonen zich in onze streken ook sedert lang, maar al te zeer, dan dat de aandachtige waarnemer aan eene alreede bestaande voorbeschiktheid tot den A. Braakloop, ook bij ons, meer zoude kunnen twijfelen.

Ter verbetering van den tot de ziekte geneigden ligchaams-toestand, waarvan deze voorboden getuigen, heb ik mij tot dus verre het best bevonden bij de navolgende behandeling:

Zijn de gezegde verschijnselen slechts in ligteren graad aanwezig, zoo raad ik het gebruik van de navolgende Kruiden-thee:

R. *Herb. Menth. pip.*
— — *crisp.*
— *Melissae,*
Flor. Chamaem. vulg.
— *Sambuci aa. unc.* 1.
Sem. Anisi stellat. dr. III.
conc. misc. d.

S. een achtste tot zesde gedeelte, als thee te laten trekken, en daarvan 's avonds, vóór het te bed gaan, twee tot drie kopjes warm te drinken.

Doen zich de gezegde verschijnselen in hoogere mate op, zoo geef ik, met voordeel, deze droppels:

R. *Ol. Menth. pip. dr.* I *et dimidiam.*
Laudani liq. Sydenh. dr. I.
m. d.

S. bij bijzondere spanning in den buik, winderigheid, wee-gevoel in de maag-streek, buik-rommeling enz., vijf droppels, op broodsuiker, te nemen en met een weinig water door te spoelen, zulks, voor zoo veel de toevallen dit vorderen, tot driemaal daags herhalende.

Nemen de gezegde verschijnselen nog toe en doen zich daarbij eenige meerdere duidelijke *gastrische* verschijnselen op, als: misselijkheid, geelachtig-beslagene tong, veelvuldige kleine, meestal slijmige stoelgangen of aandrang tot dezelve, zoo schrijf ik, en dit wel spoediger, dan anders, met vrucht, een braakmiddel voor, gelijk hetgeen volgt:

R. *Tartar. emet. gr.* II.
Pulv. Rad. Ipecac. dr. dimidiam.
Aq. depurat. unc. II.
Oxymell. scillit. unc. dimidiam.
m. d.

S. wél omgeschud, alle kwartier uurs een eetlepelvol te nemen, tot herhaalde braking volge, door het nadrinken van eene ruime hoeveelheid laauw water te bevorderen.

Bestaat er onnatuurlijke en ongewone buik-verstoptheid, in verband met de bovengezegde toevallen, zoo neem ik, met goed gevolg, de toevlugt tot de volgende *mixtuur:*

R. *Aq. Menth. pip. unc.* III.
Tinct. Rhei aq. unc. II — III.
Magnes. depur. dr. I.
Spir. aromat. dr. II — III.
Laud. liq. Sydenh. gts. XII — XXIV.
Syr. Pap. rh. dr. VI.
m. d.

S. alle uren of twee uren, naar omstandigheden en de natuur des lijders, één tot anderhalve eetlepel vol, omgeschud, te nemen. Ik laat dit doorgaans enkele reizen

herhalen en zie er gewoonlijk een uitstekend nut van. — Bij zeer aandoenlijke voorwerpen liet ik, in soortgelijke omstandigheden, menigwerf enkel een eetlepelvol Pepermunt-water, met een suikerlepelvol *Magnesia*, drie- tot viermaal daags, met vrucht, gebruiken.

Bij zeer hevige spanning des buiks, met buikpijn gepaard, deed steeds eene *aromatieke* Pap, warm opgelegd, grooten dienst; desgelijks het navolgende wrijf-middel:

R. *Spir. Lavendul. unc.* I.
Ol. Carui.
Laud. liq. Syd. aa. dr. I.
Camphor. dr. dimidiam. m. d.

S. van tijd tot tijd in den bovenbuik in te wrijven.

Bij dit alles raad ik eenen matig-, doch meer dan gewoon prikkelenden en verwarmenden leefregel, en vermijding van al datgene, wat de voorbeschiktheid tot den A. Braakloop, in het algemeen, zoude kunnen begunstigen.

I. *De Cholerine.*

De *Cholerine* is de ligtste en goedaardigste vorm, waarin zich het beeld des A. Braakloops, nog slechts als eene onvolledig uitgewerkte schets, vertoont.

Verschijnselen.

Doorgaans na het voorafgaan van de vroeger opgegevene voorboden, gedurende korteren of langeren tijd, somwijlen, zonder dat ook die worden waargenomen, doet zich de *Cholerine* op onder de volgende verschijnselen, als: verminderde warmte der huid, vooral merkbaar aan de handen, de voeten, de wangen, de kin en den neus; vuile eigenaardige kleur en verminderde veerkracht der huid; ingezonkene oogen, met eenen ligt blaauwen kring om de oogleden; meestal witachtig beslagene, nog warme en vochtige tong; geen sterke dorst; nog natuurlijke stem; veelvuldige, dunne, stinkende, somtijds reeds vlokkige stoelgangen; eenigzins gespannen buik; nog voortdurende pis-loozing; kleinere en snellere pols,

dan natuurlijk; dikwerf klagten over kramp-pijnen in de kuit-spieren.

Voorzegging.
(*Prognosis.*)

In de *Cholerine* is de voorzegging meestal gunstig en kan, bij eene tijdige en doelmatige behandeling, de overgang in eenen der beide andere gevaarvolle vormen doorgaans worden voorgekomen. De toestand der huid, de staat van den pols, en de gesteldheid van de pis-loozing, maar bovenal het algemeene voorkomen (*habitus*) der gelaatstrekken verdienen hier de meeste aandacht, ten einde blijke, of het eigenaardige *cholerische* uitzigt (*facies cholerica*) al dan niet aanwezig zij.

Verloop en uitgang.

Onder eene tijdige en doelmatige behandeling gaat de *Cholerine* doorgaans al zeer spoedig, en binnen twee tot drie dagen, tot herstel over; wordt deze verzuimd, zoo wordt zij gemeenlijk door den twee-

den vorm (*cholera completa*) en somwijlen ook door den derden (*cholera paralytica*) vervangen en des te gevaarlijker en doodelijker.

Geneeskundige behandeling.

De voornaamste aanwijzing (*indicatio*) ter genezing van de *Cholerine* bestaat:

1. in het verwijderen der op de buiksorganen, en inzonderheid op maag en darmkanaal, werkende ziekte-oorzaak en de voorkoming van derzelver verderen schadelijken invloed op de overige levens-werktuigen;

2. in de herstelling van het verloren evenwigt tusschen den bloeds-omloop in het binnenste des ligchaams en in deszelfs omtrek (*peripherie*), door de bevordering der huiduitwaseming.

Hiertoe dienen:

1. Een braakmiddel, uit *Tartarus emeticus* en *Ipecacuanha* of, bij gelijktijdigen buikloop, uit deze laatste alleen. Hetzelve komt voornamelijk te pas, wanneer

zich aan de *cholerische* verschijnselen meer gewone *gastrische* paren. De verbinding van het Braakmiddel met *Magnesia* schijnt doelmatig, ten einde daardoor tevens het gemeenlijk in de maag voorhandene zuur te *neutraliseren.* De werking hiervan wordt best door het gelijktijdig gebruik van slappe *aromatieke* dranken, als, een aftreksel van Kruisemunt-kruid, ondersteund en bevorderd. De gift kan voor een' volwassenen veilig worden gesteld op 2 grein *Tartarus emeticus* met eene halve tot gantsche *drachma Ipecacuanha*, in 2 oncen water, met tusschenpoozingen van een half kwartier uurs, lepelswijze genomen. Ongunstig is het, wanneer op zoodanig *emeticum* geene braking volgt, en er zijn er, die alsdan tot het dadelijk gebruik van 3 tot 6 grein *Vitriolum Cupri*, alleen, of met 2 grein *Tartarus emeticus* in eene once water, *pro dosi*, raden; edoch dit middel komt mij, uit hoofde van deszelfs sterke prikkeling op het buitendien doorgaans reeds overprikkelde of tot overprikkeling geneigde slijmvlies van het spijs-kanaal, eenigzins bedenkelijk voor. Is de werking van het braakmiddel

voldoende ; zoo wordt daardoor veelal de *gastrische complicatie* voorgekomen, de kramp in de gal-buizen opgeheven, de ontlastingen meer galachtig gekleurd, te gelijker tijd aan de tweede *indicatie*, de bevordering, namelijk, der huid-uitwaseming, voldaan en, zoo doende, de ziekte, als het ware, in haren aanvang gebroken en de overgang in verderfelijkeren vorm gelukkiglijk verhoed. Is dit evenwel niet volledig-lijk het geval, zoo moet men ter voldoening aan de tweede aanwijzing, overgaan tot

2. De huid-uitwaseming bevorderende middelen. Is de gelegenheid gunstig en mag men vertrouwen, hetzelve, zonder eenige vrees voor opvolgende verkoeling, te kunnen aanwenden, zoo kan alnu een warm bad, van niet meer dan 30° REAUMUR, te stade komen, ten einde de huid tot het gewenschte doel, reeds bij voorraad, gunstig te stemmen: in dit geval moet de badkuip naast het bed des lijders geplaatst en deze, zoodra hij het bad, waarin hij een vierde uurs vertoefde, verlaat, in eenen wel verwarmden wollen mantel met

eene hoofd-kap gewikkeld en onverwijld in
het vooraf verwarmde bed gelegd worden.
Daar intusschen het aanwenden van baden,
zelfs daar, waar die voorhanden zijn, me-
nige ongerijfelijkheid pleegt op te leveren
en de opvolgende verkoeling, vooral in ons
klimaat en bij onze gewone inrigtingen,
inzonderheid ten platten lande, bezwaarlijk te
allen tijde en met genoegzame zekerheid,
schijnt te kunnen worden vermeden, en
vermits sommige waarnemers, ook nog om
andere redenen, aan de drooge warmte de
voorkeur meenen te moeten geven, zoo ge-
looven wij, dat het warme bad, althans in
dezen vorm des Braakloops, geenszins on-
ontbeerlijk is, maar, zonder zwarigheid,
mag worden vervangen door het beleggen
des lijders met bronwaters-kruiken, met
warm water gevuld, of gewone, roode,
heete, in azijn gedompelde en met wol be-
dekte steenen, langs de zijden en de lede-
maten, aan de voeten enz., verder met
zakjes van onderscheidene vormen, gevuld
met warm zand, zemelen, *aromatieke*
kruiden enz. — In stede van het warme bad
kan men zich hier mede, met vrucht, be-

dienen van **v e r w a r m i n g s-t o e s t e l l e n**, welke drooge warmte ontwikkelen, alsmede, bij behulp, van eene wollen deken, in heet water gedoopt, en uitgewrongen, waarin de lijder gehuld, daarna te bed gebragt en met andere warme wollen dekens bedekt wordt.

Wijders dient ter verdere bevordering van de huid-uitwaseming, bij voorkeur, eenige warme drank, liefst eenig afstreksel van *aromatieke* en tevens kramp-werende kruiden, als:

R. *Herb. Menth. pip.* sive *crisp.*
Flor. Sambuc.
— *Chamaem. Vulg. aa.*

met bijvoeging van *Spir. Minderer.* of, liever, *Liq. Corn. Cervi. succin.* 15 tot 20 droppels, alle uur of alle 2 uren, en, bij vertraagde uitwaseming, *Spir. Vini camphorat.*, van 5 tot 10 droppels, om het half uur, in welk laatste geval, vooral bij sterke ontlastingen, almede het *Pulv. Doveri* in kleine giften, als, van 2 tot 3 grein om de 2 uren, schijnt aangewezen, ofschoon anders dit middel, even gelijk alle andere bereidingen van het *Opium*, hier met de meeste omzigtigheid be-

hoort te worden toegediend, ter voorkoming van gevaarlijke overgangen, waarvan wij hierna (onder II.) nader zullen gewagen.

Als uitwendig middel is de aanwending van eene ruime Mosterd-pap of Mosterd-pleister, ja zelfs van eene Spaansche-vlieg-pleister, op de maag-streek (*epigastrium*) aanprijzenswaardig ter zoo veel mogelijke afleiding van den ziekte-prikkel.

Is de lijder zeer volbloedig, tot aandrang en ophooping van bloed (*congestio*) naar en in de hersenen geneigd, zoo is eene Aderlating van 6 tot 12 oncen, naar omstandigheden en personen, bij dezen vorm, niet te ontraden. Dezelve dient dikwerf tot herstelling van den bloeds-omloop, door vermindering der krampen, alsmede ter voorkoming van den overgang van dezen vorm in den tweeden, met deszelfs gevolgen, en brengt somtijds groote verligting aan. In allen gevalle is, bij blijkbare *congestie* naar het hoofd, de aanwending van koude omslagen en *fomentatien* om en op hetzelve nadrukkelijk aan te raden.

Wijders behoort de werkzaamheid der

huid te worden opgewekt en de bloeds-omloop bevorderd door zachte wrijvingen der huid, inzonderheid der ledematen, met wollen verwarmde doeken, bevochtigd met gelijke deelen Wijn-Azijn en *Spir. Vin. camphorat.*: ook *aromatieke* en wijnachtige *fomentatien*, vooral van den buik, zijn hier aanbevelingswaardig. Pijnlijke krampen in de kuit-spieren worden best behandeld met strijken en kneden der beenen met de verwarmde hand, van boven van de knie benedenwaarts, met verwijdering van alle mogelijke verkoeling: ook het *Magisterium Bismuthi* kan hier somwijlen met vrucht worden aangewend.

Mogt niettegenstaande deze behandeling, de buikloop (*diarrhaea*) aanhouden, zoo doe men den lijder eenen zeer zorgvuldigen en matigen leefregel houden, en geve daarbij:

R. *Decoct. Salep Unc.* VI.
Elix. acid. Haller. dr. II.
Sacchar. albiss. dr. VI. *m. d.*

S. Alle 2 uren een eetlepelvol. — In stede van het *Hallersche* zuur werd ook wel het *Acid. muriatic.* tot één *drachma*, met

nut, in bovengemeld *decoct* gegeven. Op het gebruik dezer middelen zag men de stoelgangen dikwijls verminderen en, door bijmenging van gal, meer natuurlijk worden en het herstel spoedig volgen. Ook het *Pulvis Doveri*, in kleine giften, kan hier zeer wel te stade komen.

De overgroote neiging tot braken werd, veelal met goed gevolg, getemperd door de toediening eener *Potio Riveri* of van eenig ander opbruisend middel.

Tot gewonen drank schijnen, in dezen vorm der ziekte, matig warme dranken, b. v. Gerstenwater met een weinig rooden wijn, de voorkeur te verdienen boven het gebruik van koud water, ofschoon ook hiervan, in matige hoeveelheid, geen regtstreeksch nadeel is gebleken.

II. De volledig-ontwikkelde Braakloop.

(Cholera completa.)

De volledig-ontwikkelde Braak-

loop (*cholera completa*) is eene bereids kwaadaardigere vorm, dan de vorige (I). Hij ontwikkelt zich doorgaans uit dezen, onder de navolgende

Verschijnselen:

Krachteloosheid; aanmerkelijk verminderde warmte en veerkrachteloosheid der huid, ten gevolge waarvan de onder het opligten dezer laatste met de vingeren gemaakte huid-plooijen nog zeer lang na de loslating blijven staan; sterkere uitdrukking van den blaauwen kring om de oogen; naar boven gerigte oogbollen; ingevallen aangezigt, men sterke uitdrukking van angst; witte, vochtige, koele en breede tong, de geheele opening van den mond, bij het uitsteken, opvullende; opwaarts getrokkene bovenlip waardoor de rij der bovenste tanden geheel bloot ligt; zwakke en heesche stem (*vox cholerica*); snelle, korte, onvolledige ademhaling; voorts, suizing in de ooren, slapeloosheid, angst, somwijlen hik, benaauwdheid in de hartkuil, somtijds met pijn, door drukking toenemen-

de; lende-pijn, vooral bij vrouwen; kleine, snelle, menigvuldige pols (van 106 tot 130, bij kinderen tot 160 slagen in de minuut), doch nog steeds duidelijk voelbaar (vergel. III.); zwakke, dikwerf onmerkbare slagen van het hart. Bij gedane aderlating vloeit het bloed dikwijls nog met een' straal (verg. III.), is donker, heeft een' violetkleurigen gloed, zondert bij de stolling eene geringe hoeveelheid wei af, terwijl de bloedkoek (*cruor*) weinig zamenhang heeft; somwijlen vond men er kleine vet-oogen op. Wijders, zeer sterke dorst, meestal met begeerte naar koud water; verloren eetlust, onrust, neerslagtigheid, onverschilligheid, bij voortdurend bewustzijn. Eindelijk, snel achtereenvolgende brakingen en stoel-ontlastingen van schier ongeloofelijke hoeveelheden, gelijkende naar rijst- of vermicelli-water of naar water, waarin versch vleesch afgewasschen is of waarin sneeuwvlokken drijven, gemeenlijk, door het roodworden van daarin gedoopt lakmoes-papier, eene zure hoedanigheid aantoonende, eenigzins walgelijk van reuk en, zoo men wil,

naar ongezouten vleesch smakende; volledig gebrek aan pis-loozing, somwijlen met pijnlijken aandrang en zonder gevolg, ook zelfs bij de aanwending des catheters; bij den aanvang der brakingen doorgaans hevige kramptrekkingen, voornamelijk in de kuit-spieren, in de buigers der vingeren en teenen, in de opperarm-spieren, in die van de borst en den buik; ligtblaauwe, even als bij wasch-vrouwen, gerimpelde vingers en teenen, ligtblaauwe nagels.

De *Cholera completa* is zeer geneigd tot overgang in eenen aan hersenkoorts (*typhus*) gelijkenden toestand. Zulks gebeurende, nemen, op den 2den of 3den dag der ziekte, de brakingen en stoel-ontlastingen aanmerkelijk af of houden dezelve geheellijk op: de pols verheft zich, de hart-slagen worden duidelijker, vooral die der krop-slagaderen, welke nu vaak zeer sterk zijn; de wangen beginnen eenigzins rood te worden, de vaten van het bind-vlies der oogen, inzonderheid aan de beneden-zijde, zijn rood opgespoten; de warmte der huid neemt toe, voornamelijk aan den hals en het

voorhoofd; de rusteloosheid vermindert en gaat dikwerf in een' slaapzuchtigen toestand over, waaruit de lijder niet zonder moeite kan gewekt worden; hij ligt onverschillig op den rug, zonder klagten te uiten; de tong wordt droog; de pis-loozing vangt wederom aan; de pis heeft eene bleeke kleur en geen bezinksel; de huid herkrijgt hare veerkracht, zoodat de daarin gemaakte plooijen spoedig wederom verdwijnen; er ontstaat ijlen (*delirium*), bij dronkaards vergezeld van vlokken- en schimmen-zien, en de lijder sterft gewoonlijk onder verdere toevallen van slaapzucht en pees-huppelingen (*subsultus tendinum*).

Voorzegging.
(*Prognosis.*)

Alhoewel het gevaar bij den volledig-ontwikkelden Braakloop, gelijk van zelve spreekt, grooter is, dan bij de *Cholerine*, zoo is, bij denzelven 's lijders toestand echter in geenen deele hopeloos en ziet men daarvan, onder de aanwending eener tijdige en doelmatige behandeling, nog ongeveer de

helft redden. Gunstige teekenen zijn hier die eener nog blijkbaar krachtdadige terugwerking (*reäctio*) der Natuur tegen den ziekte-prikkel, kennelijk in aanvankelijk hevige verschijnselen, inzonderheid van eene aanmerkelijk verhoogde gevoeligheid des spijs-kanaals, als, brakingen, stoelgangen: zelfs de hevigheid der krampen is hier geen ongunstig teeken, mits, onder alle deze toevallen, de huid warm en de pols natuurlijk blijve of zich zelfs verheffe.

Grijpt, daarentegen, in deze, op zich zelven gunstige, teekenen eener krachtdadige poging der Natuur te harer redding, eene overgroote stijging plaats, welke men niet in staat is te temperen, zoo bezwijkt of het leven aldra in dezen geweldigen strijd, of er volgt de *typhus cholericus*, onder de vooraangetogene verschijnselen, en wordt alsdan bij de ontwikkeling dezes laatsten het gevaar, vooral bij zeer jonge en bij bejaarde voorwerpen, op nieuw, zeer groot. — Een sterk klam zweet, hetgeen somwijlen reeds dadelijk bij den aanvang des volledig-ontwikkelden

Braakloops werd waargenomen, was meestentijd een bewijs van verlamming der huidvaten en alzoo een doodelijk teeken.

Verloop en uitgang.

De volledig-ontwikkelde Braakloop (*Cholera completa*) gaat doorgaans in 2 tot 4 dagen in den dood, in de gezondheid, of in den *typhus cholericus* over. In het laatste geval hangt de duur en de uitgang af van den leeftijd, het ligchaams-gestel, de leefwijs, en de geneeskundige behandeling: de overgang van dezen *typhus* in genezing is, wat den tijd betreft, vrij onbepaald; den dood zag men bij denzelven, daarentegen, tusschen den 3den en 20sten dag na deszelfs ontwikkeling volgen, onder toevallen van drukking der hersenen, somwijlen van overprikkeling der hersen-vliezen.

Geneeskundige behandeling.

1. *Van den volledig-ontwikkelden Braakloop, als zoodanigen.*

Bij de behandeling des volledig-

ontwikkelden Braakloops, als zoodanigen, komt het op de vervulling der navolgende hoofd-aanwijzingen (*indicatiën*) aan, te weten:

Vooreerst: de onderdrukking des vaat-stelsels, als gevolg van den meer ontwikkelden nadeeligen invloed des schier verlamden zenuw-stelsels, op te heffen en, zoo doende, den omloop des bloeds en de werkzaamheid der huid te herstellen;

Ten andere: zorg te dragen, dat de daardoor ontstaande terugwerking (*reactio*) niet te hevig worde, ten einde langs dezen weg eenen gevaarvollen aandrang van bloed en over-prikkeling van edele *organen*, inzonderheid van de hersenen, en alzoo mede den dikwerf opvolgenden *typhus cholericus*, zoo veel doenlijk, te voorkomen.

Deze aanwijzingen laten zich gemeenlijk het best vervullen door de aanwending der navolgende behandeling:

a. Daar, waar de omstandigheden dit gedoogen en men niet het geringste gevaar loopt van opvolgende verkoeling, wende men

een warm bad aan van 27 — 30° REAUMUR, hetwelk, met vrucht, kan versterkt worden door bijvoeging van 3 tot 6 oncen *Acidum muriaticum* en *Ac. nitricum*, of ook van een half Ned. pond zuivere ruwe Potassche. Men late den lijder in zoodanig bad gedurende een vierde uurs vertoeven, en herhale hetzelve een- of meermalen in 24 uren. Nadat de lijder het bad heeft verlaten, wikkele men denzelven in een verwarmd flanellen hemd of mantel, met hoofd-kap, legge hem in een wel verwarmd bed, bedekke de hartkuil met eene groote en sterke Mosterd-pap of mosterdpleister, bevordere den aanvankelijk vermeerderden bloeds-omloop door aanhoudende wrijvingen, inzonderheid der ledematen, met warme wollen of flanellen lappen, aan welke men met gelijke deelen Kamfer-Brandewijn en Azijn, of met vijf deelen des eerstgenoemden en één deel *Ammonia liquida*, of ook met andere geestrijke en prikkelende middelen, eene verhoogde kracht toevoegen kan, zich intusschen wachtende voor al te scherpe, welke, algemeene ontvelling der huid te weeg bren-

gende, al spoedig eener verdere aanwending zouden kunnen in den weg komen. Desgelijks brenge men na het bad (of ter vervanging van hetzelve, waar de aanwending daarvan onmogelijk of bedenkelijk zoude zijn) droogewarmte aan, waartoe inzonderheid dienstig is het door Dr. KIEHL uitgedacht en beschrevene verwarmings-toestel 1) of dat van Dr. SCHNEIDER, door den Heer BEETS verbeterd 2), of, bij gebreke van zoodanige toestellen, door middel van met warm water gevulde, in wol gewikkelde bronwaters-kruiken of roode, heetgemaakte in Azijn gedompelde en in wol gewikkelde steenen, langs de zijden en de ledematen, van zakken met warme zemelen, haver, zand, assche, of *aromatieke* kruiden op buik, borst enz., tevens, des noodig, daarenboven gebruik makende van groote Mosterd-pappen of mosterd-pleisters, van tijd tot tijd te verplaatsen en weg te ne-

---

1.) Aanwijzing tot eene spoedige en doelmatige hulp aan Cholera-lijders enz. *'s Hage*, 1831.

2.) Alg. Konst- en Letterbode. 1832 Jan.

men, zoodra de levendigheid der huid mogt terug keeren.

b. Een braak-middel. Hetzelve komt voornamelijk te pas bij teekenen van overlading der maag of volheid derzelve, alsmede bij verbinding met andere gewone *gastrische* verschijnselen. Daartoe bediene men zich, bij voorkeur, van de *Radix Ipecacuanhae*, in hoeveelheden van 10, 20, 30 en meerdere greinen. Hetzelve, op zijnen tijd gebruikt en goed doorwerkende, brengt dikwerf groote verligting aan, eensdeels door de spoedige ontlasting der hinderlijke, in de maag voorhandene, stoffen, anderdeels en wel voornamelijk in de meeste gevallen, door den schok, welken door deszelfs werking aan het geheele ligchaam, maar inzonderheid aan het zenuw-vlecht-stelsel van den onderbuik, wordt medegedeeld en waarop meestentijd eenige, meerdere of mindere, doch steeds gunstige, terugwerking van het vaat-stelsel volgt; reden, waarom de vertraagde of uitblijvende werking eens gegeven braakmiddels dan ook als een zeer ongunstig teeken moet worden beschouwd. Als tegen-aanwijzing (*contra-in-*

dicatio) staat hier een bereids al te hevig braken, als ziekte-verschijnsel.

c. Prikkelende, het zenuw-stelsel opwekkende, den bloeds-omloop aanzettende, de levens-werkzaamheid der huid bevorderende, de onderdrukte afscheidingen herstellende en, ten gevolge daarvan, door de herstelling tevens van het evenwigt, de verhoogde af- en uitscheidingen bedarende artsenij-middelen.

Tot deze behooren, in de eerste plaats en aanvankelijk, warme *aromatieke* kruiden-aftreksels, als: van *Herb. Menth. piper.*, *Menth. crisp.*, *Meliss.*, *Flor. Chamaem. vulg. et rom.*, *Sambuc.*, afzonderlijk of, liever, in doelmatige verbinding van sommigen derzelve onderling. Dezelve kunnen alnu ook doelmatiglijk worden versterkt door bijvoeging van *Spir. Corn. Cervi succinat.* of *anisat.*, 20 — 30 droppels; of *Spir. Vini camphorat.*, 10 — 15 droppels alle uren.

Verder en bij klimmen der ziekte, kunnen hier almede te stade komen aftreksels

van de *Rad. Angelicae*, *Valerianae*, en soortgelijke, waaronder zich de *Diosma crenata* en de *Radix Iwarancusae* eenigen roem schijnen te hebben verworven: de laatstgenoemden worden voorgeschreven in voege, als volgt:

R. *Hb. Diosmae crenatae unc.* I.
inf. l. a. aq. ferv. q. s. ad colat. unc. VI.
D. S. alle uren een eetlepelvol.

R. *Rad. Iwarancusae unc.* I.
inf. aq. ferv. q. s. ad. colat. unc. VI.
residuum coque cum aq. ferv. unc. V. *ad remanent. unc.* II. *quas adde infuso.*
D. S. alle uren een eetlepelvol. — Ook de *tinctuur* van laatstgemeld middel, vervaardigd uit eene once des wortels met 8 oncen *Spir. Vini*, gedurende 24 uren in eene zachte warmte *gedigereerd* en alle uren tot een eetlepelvol gegeven, wordt, als nog vermogender, dan het *infusum*, aangeprezen.

Ook de Kamfer schijnt hier op zijne plaats te zijn en is door vele Geneeskundigen van naam zeer geroemd geworden. Dezelve komt ons voor, alhier zeer en bij uitstek te zijn aangewezen en alleenlijk bij sommigen in eenen kwaden reuk te hebben kun-

nen geraken door de schadelijke gevolgen eener of ontijdige, of overdrevene, of te lang voortgezette aanwending. Men kan denzelven, naar omstandigheden, in onderscheidene vormen toedienen, als:

R. *Camphorae gr.* III.
Acet. Vini.
Aq. Cinnamom. aa. unc. II.
m. d.

S. alle kwartier- tot halve uren 1 eetlepelvol.

R. *Camphor. gr.* XII — XXIV.
Emuls. Amygd. dulc. unc. VI.
m. d.

S. alle half uren tot alle uren een eetlepelvol.

R. *Inf. Flor. Sambuc. unc.* VI.
Camphor. gr. VI — XII.
Liq. Ammon. succinat. dr. I.
m. d.

S. alle halve tot heele uren een eetlepelvol.

Onder anderen is zeer dikwijls aangeprezen, schoon almede met onderscheiden gevolg, aangewend, het volgende:

R. *Camphor. rasae.*
Extr. Hyoscijam. aa. gr. XXIV.
Gumm. Mimos. unc. ½.
Emuls. Papaver. concentr. unc. VI.

Liq. Ammon. succinat. dr. II.
Sacch. alb. unc. I.
m. d.

S. aanvankelijk alle uren een eetlepel, vervolgens, bij meerdere ontwikkeling der ziekte, zoo lang er geene teekenen van verlamming der maag aanwezig zijn, één tot twee eetlepels vol bij elke plaats grijpende braking.

Ook in *clysmata* is de Kamfer, tot de hoeveelheid van 10 tot 30 grein, somwijlen met schijnbaar goed gevolg, in dezen toestand aangewend geworden, doch, vooral door groote hoeveelheden, bij daaruit ontstane hardnekkige buik-verstoptheid, meestal schadelijk bevonden.

Intusschen drage men vooral zorg, met de voortzetting dezer prikkelende middelen, en inzonderheid van den Kamfer, op te houden of altoos dezelve te verminderen, zoodra zich eene gunstige wending, ten gevolge der zich genoegzaam herstellende algemeene levenswerkzaamheid, begint op te doen, kenbaar in het trapswijze afnemen der ziekte-verschijnselen, in het algemeen, en in de herstelling der veerkracht van de huid en de

levendigheid des bloeds-omloops, in het bijzonder. Vrouwens, doet men dit niet, zoo gaat de volledig-ontwikkelde Braakloop bijkans zeker in den hem eigenaardiglijk opvolgenden *typhus cholericus* over, die nu nog den lijder, der redding bereids nabij, gaat ten grave slepen.

Tot gewonen drank geve men in den volledig-ontwikkelden Braakloop, indien, gelijk doorgaans, het verlangen naar koud water allergrootst is, dit dikwijls in kleine hoeveelheden: hetzelve werd niet alleen niet schadelijk, maar zelfs meermalen, vooral ook ter bedaring der al te hevige brakingen, nuttig bevonden en is eene weldaad voor den smachtenden lijder: desgelijks bekomt het herhaalde doorslikken van kleine stukjes ijs gewoonlijk zeer goed.

Met betrekking tot enkele gevaarlijke of kwellende ziekte-verschijnselen, op zich zelven, verdienen de navolgende regelen in acht te worden genomen, namelijk:

Hevige krampen. — Men trachte die te doen bedaren door prikkelende inwrijvingen, met *Spir. Vini camphor.*, *Lau-*

dan. liq. Sydenh. bedeeld, gepaard aan gestadige wrijving en kneding der door dezelve aangetaste deelen, alsmede door de aanwending van warme, liefst *aromatieke*, omslagen om de benedenste ledematen. Ook hier is het *Magisterium Bismuthi*, van 1 tot 4 grein, met Arabische gom en suiker, alle 2 uren gegeven, aangewezen: aanvankelijk door hetzelve vermeerderde braking stelt geene tegen-aanwijzing daar; doch bij genoegzame verheffing van den pols of nalating der krampen moet hetzelve ter zijde gesteld worden.

Hevige en aanhoudende Braking. — Tegen dit lastige toeval geve men de gewone *Potio Riveri*, het *Pulvis aërophorus*, of eenig ander Bruis-poeder. Houdt de lijder niets hoegenaamd binnen, zoo bepale men zich vooreerst tot enkel uitwendige middelen, wrijve eene of andere vlugtige zalf, b. v. *Linim. volat. fort. c. Laud. liq. Syd.* in de hartkuil, legge op de tegenovergelegene streek van den rug sterke Mosterd-pappen of Spaansche-vlieg-pleisters, geve den lijder slechts weinig te gelijk tot stilling van zijnen dorst, waartoe ver-

sche koe-melk, koud water, ronde stukjes ijs worden aanbevolen, niettegenstaande men ook somwijlen dit aanhoudende braken, na de herhaalde toediening van een lepelvol Boom-olie of een' kop zeer sterke Koffij, zag ophouden.

Hevige aanhoudende Buikloop. — *Decoct. Saleb*, *Gumm. Arab.*, met *Pulv. Nucis Moschatae* (alle 1 tot 2 uren een suikerlepeltje vol, met *Saleb* of Gom), herhaalde *Clysmata* met *Laudanum*, vindt men tegen denzelven het meest aangeraden.

Hik (*singultus*). — Men zag denzelven op de aanwending der tegen de braking aanbevolene uitwendige middelen wijken. Bestaat er geene gelijktijdige drukking of pijn in de maag-streek of braking, zoo geve men, alle halve uren, een eetlepelvol *Infus. Rad. Valerian* of *Flor. Chamaem.* of *Herb. Menth. crisp.*, met 10 tot 15 droppels *Liq. anod. miner. Hoffm.* — of 10 tot 15 droppels *Tinct. Castor. sib.*, bij kinderen 2 tot 3 droppels.

Sterke drukking of pijn in de maag-streek, met verhoogde gevoeligheid bij drukking, trachte men door de aanwending van 10 tot 12 Bloedzuigers in de hart-kuil, met bevordering der

na-bloeding door middel van warme vochtige doeken of pappen, of door het zetten van eenige bloedige koppen te bestrijden, terwijl men, zoo de pijn na schijnbaar genoegzame bloeding niet wijkt, eene Spaansche-vlieg-pleister op de maag-streek leggen kan.

Zware hoofdpijn of ijlhoofdigheid ga men te keer door koude omslagen van water met Azijn om het hoofd en Mosterd-pappen in den nek en aan de ledematen. Verminderen dezelve daarop niet, zoo zette men 8 tot 10 Bloedzuigers achter de ooren. Algemeene en plaatselijke Bloed-ontlastingen komen in den volledig-ontwikkelenden Braakloop, naar gelang van personen en omstandigheden, bijkans uitsluitend te pas, wanneer de beide laatstgemelde dringende toevallen zich opdoen, te gelijk met verheffing van den pols en verdere teekenen van wederkeerende levenswerkzaamheid en terug-werking (*reactio*), als wanneer de Braakloop in *typhus* dreigt over te gaan; doch alsdan moeten tevens alle prikkelende middelen ter zijde gesteld

en vooreerst enkel door verzachtende (*demulcentia*) vervangen worden.

2. *Behandeling van den opvolgenden typhus cholericus.*

Is, ten gevolge eener al te prikkelende behandeling van den volledig-ontwikkelden Braakloop, of in weerwil zelfs der te dezen opzigte in acht genomene voorzorg, de overgang in den *typhus cholericus*, door de vroeger opgegevene teekenen, als, verheffing van den pols, met roodheid van het bindvlies der oogen, roodheid der wangen, droogheid der tong, enz., blijkbaar, zoo behoort men, ter voorkoming van verderen aandrang van bloed naar edele *organen*, inzonderheid naar de hersenen, dadelijk bloed-ontlastingen in het werk te stellen, en wel, in de eerste plaats, eene Aderlating, naar gelang van 's lijders algemeene gesteldheid, van 6 tot 12 oncen, met onafgebrokene waarneming van den pols, ten einde, bij spoedige of genoegzame daling deszelven, terstond te kun-

hen ophouden; vervolgens, plaatselijke bloed-ontlastingen, door middel van Bloedzuigers aan de slapen van het hoofd of aan den hals, bloedige koppen aan het achterhoofd of in den nek; verder bezige men koude omslagen of blazen met ijs om en op het hoofd, legge Spaansche-vlieg-pleisters tusschen de schouders, Mosterd-pappen en warme omslagen aan de voeten. Bij eene meer en meer toenemende ontwikkeling der verschijnselen van bloeds-ophooping en overprikkeling, herhale men, voor zoo veel noodig, de algemeene zoo wel, als plaatselijke bloed-ontlastingen, almede, bij sterke maag-pijn, op het gebruik van warme pappen niet wijkende, op de maag-streek plaatselijke bloed-ontlastingen makende.

In dit tijdsgewricht der ziekte wordt het gebruik van het *Calomel*, voor volwassenen van 2 tot 3 grein alle uren, in verbinding met 4 grein *Rheum*, met 1 tot 2 grein *Moschus*, als zeer nuttig, ter bevordering van afleiding door het darm-kanaal, aangeprezen, en wil men de werking hiervan nog ondersteund hebben door herhaalde

aanwending van *Clysmata* van Azijn, of met *Asa foetida* (½ tot 1 *drachma*) bedeeld. Alnu schijnen mede sterk en plotselijk werkende huid-prikkels, na de vereischte bloed-ontlastingen, bij voortduring of toeneming der toevallen van hersen-aandoening, met veel nut te zijn gebezigd geworden, als: Mosterd-pleisters, met *Ammonia liq.* 1), het afbranden van eene met *Alcohol* bevochtigde linnen lap op de borst-maag- of navel-streek (terwijl de daardoor ontstane vlam in bedwang kan gehouden en, bij het overslaan der dekens, dadelijk geblusch t worden) als waardoor de lijder somwijlen plotselijk ontwaakt.

Blijven, in weerwil van dit alles, ook nu nog de slaapzucht (*sopor*) en verdere

---

1) Dr. Meijer geeft, tot doelmatigen huid-prikkel, het navolgende Mosterd-water (*Aqua Sinapeos*) op:

R. *Sem. Sinap. unc.* XVI.
Alcohol. vini unc. I. *et dimidiam.*
Muriat. Ammon. unc. dimidiam.
Aq. commun. unc. XL.
f. linim. destill. ex retort. vitr. unc. VIII.
serva bene.

hersen-toevallen aanhouden; zoo neme men de toevlugt tot koude overgietingen langs hoofd, hals, schouders, borst en rug-graat, deze aan den lijder, in een laauw bad geplaatst, bewerkstelligende. Ook hierop nog geene beterschap volgende, zoo behandele men den lijder verder, als hierna, bij den Braakloop met verlamming (*cholera paralytica*), zal worden opgegeven.

Het spreekt intusschen van zelve, dat deze behandeling slechts als algemeen te beschouwen is en volgens de bekende regelen der Kunst behoort te worden gewijzigd naar de in het bijzonder verschillende omstandigheden, waarin zich de lijder mogt bevinden.

3. *De Braakloop, met verlamming.*

(*Cholera paralytica*).

De Braakloop, met verlamming (*Cholera paralytica*) is de kwaadaardigste vorm, waarin zich de Aziati-

sche Braakloop opdoet. Doorgaans, zonder voorafgaande voorboden of lagere vormen der ziekte, plotselijk plaats grijpende, vertoont hij ons de met hevigheid tegen den ziekte-prikkel worstelende natuur-kracht, welke gemeenlijk in dezen ongelijken strijd moet bezwijken; trouwens, bij denzelven schijnt de hevige en plotselijke werking diens ziekte-prikkels al dra het geweldiglig op denzelven terugwerkende zenuw-stelsel, als het ware, geheel te verlammen en, dien ten gevolge, den stilstand des bloeds-omloops en de werkzaamheid aller *organen* dikwerf als met eenen slag te vernietigen. Vandaar de benaming van *paralytischen* Braakloop, gebouwd op de navolgende zich daarbij opdoende

Verschijnselen.

Plotselijk kracht-verlies; zeer koude tong en adem; blaauwachtig-rood aangezigt; paarsche huid; half geopende oogleden, met een' blaauwen kring; zeer diep ingezonkene, onbewegelijke, opwaarts getrokkene oog-

bollen; vuilachtige roodheid; somwijlen blaauw-achtige kleur van het wit van het oog; angst- en wanhoop-volle uitdrukking des gelaats; puntige neus; ingevallene wangen met veruitstekende juk-beenderen; half-geopende mond en opgetrokken bovenlip, waardoor de bovenste rij tanden bloot ligt; blaauwe kring om den mond; blaauwe lippen; bleeke, breede, slappe en koude tong; onleschbare dorst naar koud water; koude en dikwijls met een kleverig zweet bedekte huid, waarin de gemaakte plooijen zeer lang blijven voortduren; verminderd gezigt en gehoor; heesche, zwakke, eigenaardig veranderde stem (*vox cholerica*); spitse kin; loodkleurige ooren; korte, soms ongeregelde en zeer benaauwde ademhaling, als van iemand, die naar lucht snakt; geringe gevoeligheid van het slijmvlies der luchtpijp voor aangebragte prikkels; aldra volledig ophouden der aanvankelijk hevige ontlastingen naar boven en beneden, of, zoo die nog blijven aanhouden, geheel onwillekeurige en gemakkelijke afgang derzelve; chocolaad-kleurige of bloederige stoelgang;

geheel onderdrukte pis-loozing; zeer kleine draadvormige pols, aldra geheel onvoelbaar; onmerkbare slagen van het hart; bij gedane aderlating moeijelijke ontlasting van slechts enkele droppels zwart en teerachtig bloed, zich niet scheidende, maar als eene half-vloeibare zelfstandigheid onveranderd blijvende; ijskoude blaauwe handen, voeten, nagels; aan vingers en teenen sterk gerimpelde of geplooide huid; doorgaans bij dit alles voortdurende vrije beweging; — over het geheel het beeld van een akelig lijk, waarin het snakken naar adem en de van tijd tot tijd zich vertoonende krampen de eenige jammerlijke teekenen zijn van het nog flaauwelijk aanwezige leven.

Voorzegging.

Bij den *paralytischen* Braakloop is de voorzegging allerongunstigst.

Ongunstige teekenen zijn: spoedig ophouden der ontlastingen, zonder overigens blijkbare beterschap; geringe hoeveelheid derzelve; weinig kramp; spoe-

dig zinken van den pols of ongelijkheid deszelven aan de beide armen; groote onverschilligheid; koude van huid, tong en adem; dikwijls veranderde ligging; sterk beklemde ademhaling (*dyspnoea*), schier alleen door middel der buik-spieren; blaauw- of purper-kleurige vlekken in het wit van het oog; hevige pijn in de lendenen; sterke ingevallenheid van het aangezigt; diep ingezonkene oogbollen; chocolaadkleurige of bloederige stoelgangen.

Als gunstige teekenen mogen worden beschouwd: langzame verheffing van den pols, trapswijze voorafgegaan van den wederkeer der pis-loozing, der deelneming; een geruste slaap; galachtig voorkomen der door braking en stoelgang ontlaste stoffen; het weder naar voren treden der oogbollen; terugkeerende warmte. Om echter, met eenigen grond, uit de gezegde verschijnselen eene gunstige voorspelling te kunnen opmaken, behooren altoos de voornaamsten der gezegde teekenen zich aan elkander te paren, daar geen enkel, op zich zelve genomen, daartoe regt kan geven.

Verloop en uitgang.

Het verloop des *paralytischen* Braakloops is zeer kort en de uitgang in den dood het menigvuldigste, aangezien slechts ongeveer een twintigste gedeelte der door denzelven aangetaste lijders plegen gered te worden. De dood grijpt dikwerf zeer onverwacht en zachtelijk plaats, als sliep de lijder ongemerkt in, gemeenlijk binnen de 12 tot 24 uren, somtijds eerst binnen 48 uren, zelden eerst met den 3den dag, somwijlen binnen 4 tot 6 uren, enkele malen, schoon in ons Europisch klimaat hoogst zeldzaam, plotselijk.

Geneeskundige behandeling.

Opwekking van het schier geheellijk verlamde zenuw-stelsel is hier de eenige hoofdaanwijzing (*indicatio primaria*). Kan men dit oogmerk bereiken, dan herstelt men tevens den gestremden omloop van het levenloos gewordene bloed en, met dezen, de belemmerde ademhaling, waar-

door hetzelve een nieuw leven erlangen moet, en beurt men te gelijker tijd de maag, het darm-kanaal en de huid op uit den toestand van werkeloosheid, waarin die verzonken waren.

Om tot dit doel te geraken, bleef naauwelijks eenig middel onbeproefd, terwijl, helaas, schier alle, zelfs de vlugtigste en hevigste prikkels, doorgaans vruchteloos bleven en buiten staat de gezonkene levensvonk tot eene blijvende vlam weder aan te wakkeren.

Onder de middelen, welke zich in dezen wanhopigen toestand, blijkens de gedane en te boek gestelde waarnemingen, nog het krachtdadigste leerden kennen en wier aanwending, uit dien hoofde, aanbeveling schijnt te verdienen, behooren:

1. *Koude overgietingen.*

Dezelve worden op de volgende wijze in het werk gesteld: men plaatst den lijder in eene b a d-k u i p, die, als de huid d r o o g is, l e d i g gelaten, doch, daarentegen, bij het aanwezen van k l e v e r i g z w e e t, tot

op de helft met water van 27° REAUMUR gevuld wordt, zoodanig, dat de lijder, in den kuip zittende, zich tot aan de borst in het water bevinde. Terwijl twee oppassers denzelven vasthouden, worden hem 3 tot 4 emmers (bij kinderen 2 tot 3) ijskoud water over het hoofd, den rug en de borst van eene matige hoogte afgegoten, en hem, tevens en met de meest mogelijke snelheid, eenige potten ijskoud water tegen de borst en de maag-streek aangeworpen, welk een en ander bij sommigen, als een eenigzins gunstig teeken, huivering doet ontstaan, terwijl in zeer hevige gevallen de gevoeligheid ook voor dezen magtigen prikkel zeer gering blijft en men van den lijder te naauwer nood iets verneemt, behalve eenig stenen. Hierop brengt men den lijder uit den kuip in bed tusschen wel verwarmde dekens, te gelijker tijd het hoofd, de borst en den buik bedekkende met ijskoude omslagen van in water uitgedrukte doeken, die, bij de minste verwarming, dadelijk wederom moeten worden hernieuwd; opdat de koude onafgebroken blijve werken. Almede gelijktijdig wikkelt men de voeten

in natte, *warme* wollen doeken, voor welker voortdurende warmte almede naauwkeurig moet gezorgd worden; en dient men hun zelfs, des morgens en des avonds, een *heet voetbad* toe, dat tot aan de kuiten reikt en met 6 oncen Zwavel-zuur bedeeld is. Deze *stort-baden* worden, naar gelang van omstandigheden, van 2 tot 4 uren herhaald en gewoonlijk gedurende 2 dagen aangewend, terwijl de *koude omslagen* dag en nacht, gedurende 2, 3 of 4 dagen, worden voortgezet, tot dat de *pols zich verheffe* en de *blaauwe kleur der huid verdwijne*. Bij zogende vrouwen mag men op de borst *geene* koude aanwenden, maar moet men zich bepalen tot *warme* omslagen; *evenmin* mogen de stort-baden bij het aanvangen der maandelijksche vloeijing worden voortgezet.

Gedurende de voorschrevene behandeling geeft men den lijder, ter voldoening zijner onbeschrijfelijke begeerte, in ruime mate, *koud water*, zelfs koud bier of koude melk. Is de stoel-ontlasting geheel opgehouden en doen er zich teekenen op van voorhanden afgescheiden vocht in het darm-

kanaal, zoo zet men *Clysmata* van gelijke deelen koud water en Azijn, met een eetlepelvol Keukenzout. Bij volslagene werkeloosheid van maag en darmen, onthoudt men zich van alle, als nu nog overbodige, inwendige geneesmiddelen, terwijl men, bij slechts verminderde werkeloosheid dier deelen, eenigen *aromatieken* drank toedient, met *Spir. Mindereri.* Keert, na dit een en ander, de omloop des bloeds terug, zoo komen menigwerf algemeene en plaatselijke bloed-ontlastingen, (inzonderheid de laatsten bij kinderen, wier hersen-stelsel in alle vormen des Braakloops doorgaans meer, dan dat van volwassenen, van bloed-ophooping te lijden heeft) te stade, en behoort men ook hier naauwkeurig te letten op al, wat boven (bl. 41, 48, 49) bereids is aangemerkt geworden.

2. *Sterke uit- en inwendige prikkels.*

Hiertoe dient inzonderheid:

De aanwending des brandenden Alcohols, boven (bl. 55) opgegeven.

De aanwending van het gloeijend ijzer

(*cauterium actuale*) langs de ruggraat.

De aanwending van het *Galvanismus.*

Wrijvingen met *Tinct. Capsici annui*, *Cantharidum*, *Oleum Terebinthinae* en soortgelijken.

Het inwendig gebruik van den *Phosphorus*, b. v.

R. *Phosphori gr.* II.

Solve in Aether. Sulphurici dr. I.

Ol. aether. Foenicul. Scr. I. *m. d.*

S. alle halve of heele uren 10 tot 15 droppels.

Zoo zijn ook de *Tinct. Capsic. annui*, het *Oleum. Cajeputi*, het *Oleum Terebinthinae*, ja, de meestbekende vlugge olieën en geestrijke artsenijen, alsmede de sterkste, regtstreeks op het hersen- en zenuwstelsel werkende middelen, als: *Rad. Belladonnae*, *Extr. Nucis Vomicae* enz. beproefd en dan eens inwendig, dan eens in *Clysmata*, bij den *paralytischen* Braakloop toegediend geworden, met oogmerk, om, zoo mogelijk, het hoogste geweld der ziekte voor het hoogste geweld van den artsenij-voorraad te doen bukken; doch, he-

laas, meestal vruchteloos in de gevolgen en onbekroond met eenige beterschap, welke, zoo dezelve al in enkele gevallen daarna wezenlijk plaats vond, gemeenlijk meer op rekening schijnt te moeten gesteld worden van de gelijktijdige doelmatige aanwending der bovenbeschrevene koude stortbaden, als het laatste brooze plecht-anker in dezen doodelijken vorm!

DERDE HOOFDSTUK.

Over de behandeling van het tijdperk der weder-herstelling, de na-ziekten enz., bij den Aziatischen Braakloop.

1. *Tijdperk der weder-herstelling (stadium reconvalescentiae).*

Na den afloop van den Aziatischen Braakloop en deszelfs overgang tot de herstelling, loopt de herstellende lijder, wel verre van door het doorstaan dezer ziekte de vatbaarheid voor eenen hernieuwden aanval daarvan te hebben verloren, in tegendeel, zeer groot gevaar van wederom in te storten of door na-ziekten te worden gefol-

terd, en het is de geringste misslag in zijnen leefregel en wel inzonderheid in het vatten van koude, hetwelk al ligtelijk een of ander na zich slepen kan. Uit dien hoofde is het noodig, dat de weder-herstellende niet te vroeg bed of kamer verlate, dat hij zich warmer blijve kleeden, dan vóór zijne ziekte, en dat hij de grootste omzigtigheid in eten en drinken nog langen tijd blijve in acht nemen. Gedurende dit tijdperk, hetwelk, naar gelang van personen, hevigheid der doorgestane ziekte en andere omstandigheden, soms zeer kort, soms vrij lang van duur zijn kan, zijn tot voedsel aan te prijzen: voedende, ligt verteerbare spijzen, als: ligte kalfs-, hoender- of wijn-soepen, inzonderheid met *Sago*, *Arrow-root*, rijst, doch altijd in geringe hoeveelheden; bij sterken eetlust, liever meermalen daags herhaald, dan veel op eenmaal gegeven. Tot gewonen drank geve men goeden rooden wijn, met water verdund, en van tijd tot tijd, ter verkwikking en versterking, zuivere rooden, *Mallaga-*, of *Madera*-wijn, thee, koffij, den behoeftigen een weinig sterken drank,

met eenig *aromatiek* Bitter, met de noodige omzigtigheid, toestaande.

Voorts zorge men tevens voor het onderhouden eener zachte huid-uitwaseming en het vermijden van alle sterke gemoeds-bewegingen zoowel, als van verkoeling.

Bij achterblijvende zwakte, trachte men de krachten verder op te beuren door het voortdurend gebruik van de gezegde wijnen of, in zoo verre noodig, van een *Inf. Rad. Calami aromat.*, *Inf. Rad. Caryophyllat.* of dergelijke opwekkende geneesmiddelen, om alleen dan, wanneer deze ligtere en vlugtigere middelen onvoldoende mogten blijven, tot het gebruik van den zwaarderen Koorts-bast over te gaan.

Grijpen er in dit tijdperk ontstekingachtige aandoeningen van het darm-kanaal plaats, zoo zijn ruime plaatselijke bloed-ontlastingen, welke overigens naar de algemeene regelen der Kunst behooren te worden behandeld, aangewezen.

Blijft, gedurende de weder-herstelling, de buik hardnekkig verstopt en gevoelt de lijder tevens, ten gevolge

daarvan, op nieuw, drukking in de maagstreek of andere onaangename gewaarwordingen, zoo neme men de toevlugt tot zachtopenende *Clysmata*, uit *Inf. Flor. Chamaem. unc.* IV —, met een eetlepelvol gewone Olie of *Oleum Ricini* en een paar suikerlepeltjes Keukenzout of, hierna niet luisterende, bestrijde men dezelve met eene enkele *dosis Calomel.*

Nablijvende buikloop (*diarrhaea*) vordert een *Decoctum Salep*, waarbij men eene kleine hoeveelheid *Nux Moschata* voegen kan; hardnekkigere worden door bittere zamentrekkende middelen, als: *Rad. Cascarillae*, *Rad. Colùmbo*, *Rad. Ratanhiae*, alsmede door *Clysmata ex Amylo*, bestreden. Somwijlen wijken dezelve op het gebruik van *Magist. Bismuthi* en *Rad. Ipecacuanhae*, in kleine giften.

2. *Na-ziekten.*

Tot de na-ziekten, welke den Aziatischen Braakloop meermalen opvolgen, behoort, inzonderheid na den afloop van den volledig-ontwikkelden Braakloop,

de opvolgende *Typhus cholericus*, van welken boven (bl. 53—56) breeder is gehandeld geworden.

Bij sommige weder-herstellenden ontwikkelt zich, daarentegen, een toestand, welke uiterlijk veel overeenkomst met den *typhus cholericus* heeft, doch in der daad van geheel tegenovergestelde natuur is. Ook in dezen toestand liggen de lijders als in sluimering, zonder aan iets deel te nemen, met half-geopende oogen, met vuil slijm bedekt; derzelver gelaat is ingevallen, de pols snel en klein, de krachten beneden peil. Gelijk bij den *typhus cholericus* Bloed-ontlastingen en verkoelende middelen, zoo komen hier, in tegendeel, prikkelende, te gelijk met afleidende, te pas: uitwendig, Spaansche-vlieg-pleisters en Mosterd-pappen, warme omslagen van *aromatieke* kruiden met wijn op het hoofd; inwendig, *Inf. Valer. Sylv. unc.* ½, met 10, 15, 20 droppels *Liq. anod. m. Hoffm.* alle uren, afgewisseld, met zuiveren wijn, lepelswijze gegeven. Voortdurende ijlhoofdigheid wordt dus ook behandeld, naar gelang zij aan den eersten of laatsten

dezer beide toestanden haren oorsprong verschuldigd zijn mogt.

Klagen de herstelde Braakloop-zieken over pijnen in den onderbuik, voornamelijk in de lever-streek, en is deze streek pijnlijk bij drukking, zoo plaatse men daarop al aanstonds 10 tot 15 Bloedzuigers of even zoo veel bloedige koppen, en doe, gedurende ettelijke dagen, 's ochtends en 's avonds, inwrijvingen met een suikerlepeltje vol *Ung. mercuriale*, om, wanneer ook hierna de pijnen niet mogten verdwijnen, de lijdende plaats met eene Spaansche-vlieg-pleister te bedekken en de wond zoo lang noodig in ettering te doen houden.